

การใช้คราม ในตำรายาโบราณ

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 44000

ผู้รับผิดชอบบทความ: naka609@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษการใช้คราม ในตำรายาโบราณ โดยกำหนดศัพท์ที่เกี่ยวข้องคือ คราม/คาม, หม่อน/นิล พบตำรับยาที่ใช้คราม/คามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 45 ตำรับ จากเอกสารตำรายา 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1) เป็นเอกสารวิชาการตำรายาของโครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 10 เล่ม พบตำรับยาที่ใช้คราม/คามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 36 ตำรับ กลุ่มที่ 2) เป็นเอกสารงานปริวรรตตำรายาโบราณทั้งที่เคยตีพิมพ์และยังไม่ได้ตีพิมพ์ ประกอบด้วยตำรายาโบราณจำนวน 7 ฉบับ พบตำรับยาที่ใช้คราม/คามเป็นส่วนประกอบจำนวน 9 ตำรับ จากทั้ง 2 กลุ่มเอกสารปรากฏโรคและตำรับยาที่พบ จำนวน 45 โรค/ตำรับ จำแนกตามกลุ่มโรคและอาการ มีจำนวน 9 กลุ่มโรค ได้แก่ 1) กาฬ 2) แก้กุมไสย์ 3) ไข้/คุด 4) ฟันและช่องปาก 5) ฝี 6) พิษ 7) มุตกิด (มุตกิด) 8) ผื่น (ออก) ต่าง ๆ และ 9) อื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้คราม/คามเป็นองค์ประกอบทางสมุนไพร จำนวน 10 อย่าง ใช้คราม/คามที่เป็นน้ำกระสาย/ส่วนประสม, องค์ประกอบและผลิตภัณฑ์ จำนวน 5 ประเภท และพบวิธีการใช้ยา วิธีการปรุงยาต่าง ๆ จำนวน 13 วิธี ได้แก่ กิน, แخذ, ชวด (ราดรด), ต้ม, ตัด, ตำ/บด, ทา, ฝน, รม/รม, รม, สูด, สบ (สวดคาถา), ผิว (พ่นบาง ๆ)

คำสำคัญ: สมุนไพรไทย, ตำรายา, คราม, โบราณ, สมุดไทย

Indigo Use as Described in Ancient Herbal Medicine Textbooks

Narongsak Rawarin

The Manuscript Conservation Group, The Research Institute of Northeastern Art and Culture Mahasarakham University 44000, Thailand

Corresponding author: naka609@gmail.com

Abstract

This article presents a study on the use of indigo (*Indigofera tinctoria* L.) as described in ancient herbal medicine books in which Kram/Kam (indigo) or Moh Nil (indigo pot dye) is defined as a specific term. The term “indigo” is mentioned in 45 herbal drug recipes from 2 sets of herbal drug books including: (1) Ten herbal drug books under the Northeastern palm-leaf manuscript conservation project at Mahasarakham University where indigo is used as an ingredient in 36 herbal recipes; and (2) Seven transliterated documents on herbal recipes (both published and unpublished) by the researchers where indigo is stated in 9 herbal recipes. Particularly, those 2 sets of documents highlight 45 kinds of diseases from 45 herbal recipes that can be classified into 9 groups including 1) black death, 2) black magic, 3) fever/blister, 4) dental and oral cavity diseases, 5) abscess, 6) poisoning, 7) leucorrhoea, 8) rashes, and 9) other ailments. Furthermore, indigo is used as an ingredient in 10 herbal formulas and as liquid vehicle or ingredient in 5 herbal products. Meanwhile, there are 13 ways of indigo usage and preparation, namely drinking/healing, soaking, pouring, boiling, cutting, grinding, rubbing, scratching, fumigation, keeping in the mouth, inhaling, praying, and spraying with the mouth.

Keywords: Thai herb, pharmacopoeia (herbal medicine textbook), indigo, palm-leaf, Thai notebook

บทนำ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้จากการบันทึกและทบทวน การศึกษาในงานในโครงการ “วิถีคราม วิถีคนผู้ไท ในจังหวัดสกลนคร-นครพนม” ระหว่าง วันที่ 7-8 พฤษภาคม 2560 จัดโดยสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำให้เกิดแนวความคิดในการนำเสนอข้อมูลครามที่ปรากฏในเอกสารโบราณ ส่วนใหญ่จะพบเป็นองค์ประกอบหนึ่งของตำรายาโบราณ ซึ่งพบได้ในงานปริวรรต ถอดแปลเอกสารโบราณต่าง ๆ อีกทั้ง ข้อมูลเกี่ยวกับครามในความหมายของสีย้อมนั้น พบว่ามีการนำเสนอในงานศึกษาวิจัย บทความทาง

วิชาการเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อสืบค้นการใช้ประโยชน์อื่นของคราม เช่น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพยังพบน้อยมาก การศึกษานี้ จึงนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลการใช้ครามในตำรายาโบราณ หวังว่า ผลการศึกษานี้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาวิจัยทางการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกอย่างเป็นระบบต่อไป

วิธีการสืบค้นข้อมูล

ข้อมูลเบื้องต้นของตำรายาโบราณ ตำราและเอกสารโบราณที่ผู้เขียนใช้ศึกษาครามในตำรายาโบราณในเบื้องต้นนั้น ได้กำหนดคำค้นจากศัพท์ที่

เกี่ยวข้อง ได้แก่ คราม, คาม, หม่อนิล ส่วน ช้าคราม, ช้าคาม, ชะคราม, ชะคาม จะไม่นำมาพิจารณา เนื่องจากเป็นพืชคนละชนิดกัน จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบมีการใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 45 ตำรับ จึงได้ค้นรายละเอียดจากเอกสารตำรายาซึ่งจัดแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นเอกสารวิชาการเกี่ยวกับตำรายาของโครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 10 เล่ม พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 36 ตำรับ โดยในบทความชิ้นนี้จะกำหนดจัดเรียงลำดับเล่มเอกสารวิชาการเกี่ยวกับตำรายาใหม่ เป็นกลุ่มที่ 1 เป็นเล่มที่ 1.1-เล่มที่ 1.10 มีข้อมูลโดยสังเขป ดังนี้

เล่มที่ 1.1 เอกสารวิชาการลำดับที่ 1. ตำรายาอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2548. 268 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

เล่มที่ 1.2 เอกสารวิชาการลำดับที่ 2. ตำรายาวัดศรีสมพร อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2548. 562 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 10 ตำรับ

เล่มที่ 1.3 เอกสารวิชาการลำดับที่ 3. ตำรายาอำเภอกุสุมาลย์ และอำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2548. 275 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

เล่มที่ 1.4 เอกสารวิชาการลำดับที่ 4. ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 1. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ.

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2549. 338 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 2 ตำรับ

เล่มที่ 1.5 เอกสารวิชาการลำดับที่ 5. ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 2. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2549. 340 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 6 ตำรับ

เล่มที่ 1.6 เอกสารวิชาการลำดับที่ 6. ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 3. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2550. 266 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

เล่มที่ 1.7 เอกสารวิชาการลำดับที่ 7. ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 4. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2550. 304 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 6 ตำรับ

เล่มที่ 1.8 เอกสารวิชาการลำดับที่ 8. ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 5. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2550. 310 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

เล่มที่ 1.9 เอกสารวิชาการลำดับที่ 13. ตำรายาวัดวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เล่ม 1. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2552. 366 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 6 ตำรับ

เล่มที่ 1.10 เอกสารวิชาการลำดับที่ 14. ตำรายาวัดวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เล่ม 2. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553. 300 หน้า. พบตำรับยาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 2 ตำรับ

กลุ่มที่ 2 เป็นเอกสารงานปริวรรตตำรายาทั้งที่เคยตีพิมพ์และยังไม่ได้ตีพิมพ์ ซึ่งปริวรรตโดยผู้เขียนประกอบด้วยตำราโบราณจำนวน 7 ฉบับ พบตำรายาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 9 ตำรับ โดยในบทความนี้จะกำหนดจัดเรียงเอกสารโบราณใหม่ตามกลุ่มที่ 2 คือ ฉบับที่ 2.1, 2.2, 2.3 เป็นตำรายาประเภทโขนาน ขนาดสั้นหรือลานก้อมและในฉบับที่ 2.4, 2.5, 2.6, 2.7 เป็นตำรายาประเภทสมุดไทย มีข้อมูลต้นฉบับโดยสังเขปดังนี้

ฉบับที่ 2.1 ต้นฉบับตำรายาวัดมหาชัย ฉบับที่ 04. อักษรธรรมอีสาน. ภาษาอีสาน พบตำรายาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

ฉบับที่ 2.2 ต้นฉบับตำรายาวัดมหาชัย ฉบับที่ 10/1. อักษรธรรมอีสาน. ภาษาอีสาน (ยังไม่ได้ตีพิมพ์) พบตำรายาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

ฉบับที่ 2.3 สำเนาตำรายาเอกสารประกอบการสอน รายวิชา 1503 363 ตำรายาในเอกสารโบราณ. อักษรไทยน้อย. ภาษาอีสาน พบตำรายาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

ฉบับที่ 2.4 ตำราผีดาษ. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 161 มัดที่ 15 ตู้ 112 ชั้น 1/2. สมบัติเดิมของหอสมุดฯ พบตำรายาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

ฉบับที่ 2.5 ต้นสมุดตำรายาผีดาษทำพิษต่าง ๆ. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 163 มัดที่ 15 ตู้ 112 ชั้น 1/2. นางวาส, นายกระจำง, นายทองอ่อน ภาวะวิภาต ให้หอสมุดฯ. 25 มิถุนายน พ.ศ. 2468 พบตำรายาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 ตำรับ

ฉบับที่ 2.6 ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 252 มัดที่ 22 ตู้

112 ชั้น 2/2. พระสุนทรสมาจารย์ วัดอรุณา ให้หอสมุดฯ. 5 ก.ค. 2465 พบตำรายาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 2 ตำรับ

ฉบับที่ 2.7 ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 279 มัดที่ 24 ตู้ 112 ชั้น 2/2. นางวาส, นายกระจำง, นายทองอ่อน ภาวะวิภาต ให้หอสมุดฯ. 25 มิถุนายน 2468 พบตำรายาที่ใช้ครามเป็นส่วนประกอบ จำนวน 2 ตำรับ

เอกสารชั้นต้นใช้ศึกษา จำนวน 7 ฉบับ ได้แก่

1. กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณฯ. **ต้นฉบับตำรายาวัดมหาชัย ฉบับที่ 04.** อักษรธรรมอีสาน. ภาษาอีสาน. ปริวรรตโดยนายณรงค์ศักดิ์ ราชะรินทร์.

2. กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณฯ. **ต้นฉบับตำรายาวัดมหาชัย ฉบับที่ 10/1.** อักษรธรรมอีสาน. ภาษาอีสาน. ปริวรรตโดยนายณรงค์ศักดิ์ ราชะรินทร์.

3. กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณฯ. **สำเนาทำรายาเอกสารประกอบการสอน รายวิชา 1503 363 ตำรายาในเอกสารโบราณ.** คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. อักษรไทยน้อย. ภาษาอีสาน. ปริวรรตโดยนายณรงค์ศักดิ์ ราชะรินทร์.

4. หอสมุดแห่งชาติ. **ต้นสมุดตำรายาผีดาษทำพิษต่าง ๆ.** หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 163 มัดที่ 15 ตู้ 112 ชั้น 1/2. นางวาส, นายกระจำง, นายทองอ่อน ภาวะวิภาต ให้หอสมุดฯ. 25 มิถุนายน พ.ศ. 2468. ปริวรรตโดยนายณรงค์ศักดิ์ ราชะรินทร์.

5. หอสมุดแห่งชาติ. **ตำราผีดาษ.** หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 161 มัดที่ 15 ตู้ 112 ชั้น 1/2. สมบัติเดิมของหอสมุดฯ. ปริวรรตโดยนายณรงค์ศักดิ์ ราชะรินทร์.

6. หอสมุดแห่งชาติ. **ตำรายาเกร็ด.** หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 252 มัดที่

22 ตู 112 ชั้น 2/2. พระสุนทรสมาจารย์ วัดอรุณฯ ให้หอสมุดฯ. 5 ก.ค. 2465. ปรีวรรตโดยนายณรงค์ คักดี ราวะรินทร์.

7. หอสมุดแห่งชาติ. **ตำรายาเกร็ด**. หมวดเวช ศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 279 มัดที่ 24 ตู 112 ชั้น 2/2. นางวาด, นายกระจำง, นายทอง อ่อน ภาวะวิภาต ให้ห้องสมุดฯ. 25 มิถุนายน 2468. ปรีวรรตโดยนายณรงค์คักดี ราวะรินทร์.

เนื้อหาที่ทบทวน

1. การถ่ายทอดตำรายาโบราณ

การนำเสนอตำรายาโบราณ รูปแบบการนำเสนอ ในทั้ง 2 กลุ่มข้อมูลเอกสาร จะนำเสนอการถ่ายทอด โดยใช้คำศัพท์ปัจจุบันตามรูปแบบการถ่ายทอดขึ้น ต้นซึ่งมีการคงภาษาถิ่นไว้เป็นบางคำ ส่วนคำที่มีความหมายตรงกับภาษากลางก็จะปรับสะกดการันต์ ตามภาษากลางเพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจง่ายขึ้น แต่ บางศัพท์ทั้งส่วนประกอบพืช ชื่อโรคที่พบ เช่น ฮาก (ราก) ใน (เม็ด, เมล็ด) อาจคงไว้ตามภาษาถิ่นอีสาน เพื่อรักษารูปศัพท์และให้มีกลิ่นอายของงานถอด แปลเอกสารโบราณ หรืออาจมีการใส่ความหมาย ปัจจุบัน/สมมติฐานศัพท์/ข้อสังเกต/ข้อสงสัย อยู่ ภายในวงเล็บ เช่น ไห (ให้?), สมคาม (ผสมคาม/? สัมคาม?), น้ำหม่อนนิ (นิล), ยาสม (รม), ยาภิบ, ขี้ บ่ออก เป็นต้น ส่วนในการนำเสนอการถอดแปลใน สมุดไทยก็เช่นกัน คำโบราณบางคำจะคงไว้แต่จะ เขียนคำสมัยใหม่ไว้ในวงเล็บ คำ ชื่อเฉพาะที่ไม่ แน่ใจผู้เขียนจะใส่เครื่องหมายคำถาม (?) ไว้หลังคำ นั้น ๆ และการศึกษานี้จะนำเสนอภาพเอกสาร โบราณในกรณีที่มีปรากฏคำที่เกี่ยวกับครามเท่านั้น ซึ่งจะมีเส้นขีดข้างใต้คำศัพท์อักษรโบราณไว้ให้เป็น

สังเกตว่าคำนั้นเป็นคำศัพท์ที่เกี่ยวกับคราม และใน คำแปลที่มีตัวบ่งเกี่ยวกับคราม ชื่อตำรับยาจะเน้น ตัวหนาเข้ม ส่วนในหัวข้อที่เป็นการจำแนกข้อมูลเพื่อ ให้ง่ายต่อการอ่านและวิเคราะห์จึงมีการระบุที่มาของ ข้อมูลตามที่กำหนดในบทความนี้ภายในวงเล็บหลัง ตำรับยานั้น ๆ อาทิเช่นตัวอย่าง กลุ่มที่ 1 ระบุที่มา ของข้อมูล (เล่มที่ 1.9. หน้าที่ 190. ตำรายาวัดท่าม่วง ล.1/ฉ.5. ลานที่ 11 หน้าที่ 1) และกลุ่มที่ 2 ระบุที่มา ของข้อมูล (ฉบับ 2.6. หน้า 53-55)

ตัวอย่าง รูปแบบการถอดแปล ซึ่งปรีวรรตจัด เรียงตามลำดับฉบับดังนี้

ฉบับ 2.1) ต้นฉบับตำรายาวัดมหาชัย ฉบับที่

04. อักษรธรรมอีสาน. ภาษาอีสาน ตีพิมพ์ใน เล่มที่ 1.7 ตำรายาวัดมหาชัย เล่มที่ 4 ลาน 4 ฉบับ 4. ลานที่ 2 หน้าที่ 2. หน้าที่ 133^[1] (จึงนับรวมเป็น 1 ตำรับ โดย ในบทความจะนับใช้เป็น ฉบับที่ 2.1 เท่านั้น) มีข้อมูล ด้วยที่ใช้คราม ดังรูปที่ 1

ลานที่ 2 หน้า 2

-เต่า ฮากเมียแม่ ฮากตีว มวนอ้อยดำต้มกินดี บดให้เอาฮากขี้เจ็บ (ขี้เจ็บ?) จอก แ่งหิง-

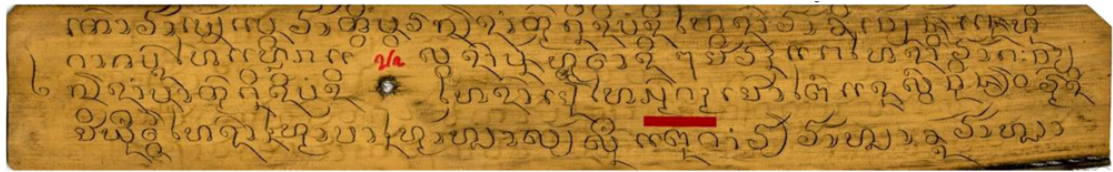
-คา 1 บดให้แหลกแล้วเอามันหมูทาดี ผิฮาน แก่ให้เอาฮากกระจาย

-อ้อยดำ มาต้มกินดี บดให้เอา เยง (เฟง/? เฟื่อง/? เฟื่อง?) ไห(ให้?) **สมคาม** (ผสมคาม/? สัมคาม?) เผาไฟแดงแล้วจึงเงี้ยว (เยี้ยว) สมดี

-ผิยง (ผู้หญิง) ท้องให้เอาในหมากบ้า ใน หมากหญ้าปลิ้น แพงคำฮ้อย ฮากหญ้าขัด ฮากหญ้า...

ฉบับ 2.2) ต้นฉบับตำรายาวัดมหาชัย ฉบับที่

10/1. อักษรธรรมอีสาน. ภาษาอีสาน (ยังไม่ตีพิมพ์) ซึ่งตรงกับตำรับยากิบบิน 1.10 ตำรายาวัดท่าม่วง เล่ม ที่ 2. หน้าที่ 90. ฉ.9. ลานที่ 18 หน้าที่ 1^[2] แต่ผู้ปริวรรตได้ตรวจสอบแล้วเป็นตำรายาคนละฉบับกัน

รูปที่ 1 ต้นฉบับตำรายาวิธมหาชัย ฉบับที่ 04 ลานที่ 2 หน้า 2

จึงนับรวมกันเป็น 1 ตำรับ โดยมีข้อมูลตัวยาที่ใช้คราม มีดังรูปที่ 2

ลานที่ 7 หน้าที่ 1

-อันใดก็ดีเอาจันแดง 1 เหน็ดพืมาน เหน็ดขาม สากหวด ข่าน้อย สากถั่วพลู ฝนกินดี คายฮ้อยคำบาท ชุม 1 เอาฮาก-

-มอกน้อย มอกหลวง สากก้างปลา ผักหวาน บ้านฮากก้านตง ฝนกินดีแล ยาสมดังก็ตีพลูช้างน้อย พลุช้าง-

-ใหญ่ สากสมกับผักตำลึง (ตำนิน, ตำลึง) หญ้าโคญู สากคำ มาตำแช่อบตุ่มพั่นแล ยากัน-

-ทวาร เอาฮากเคี้ยวสด เผาไฟแช่น้ำกินหวิดแล ยากัน เอาฮากเคี้ยวสด สากผักอีตู๋ สากคาม

ฉบับ 2.3) สำเนาตำรายาเอกสารประกอบการสอน รายวิชา 1503 363 ตำรายาในเอกสารโบราณ

คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อักษรไทยน้อย. ภาษาอีสาน (ยังไม่ตีพิมพ์) มีข้อมูลตัวยาที่ใช้คราม ดังรูปที่ 3

ลานที่ 8 หน้าที่ 1 ยากอกฮ้อนใน

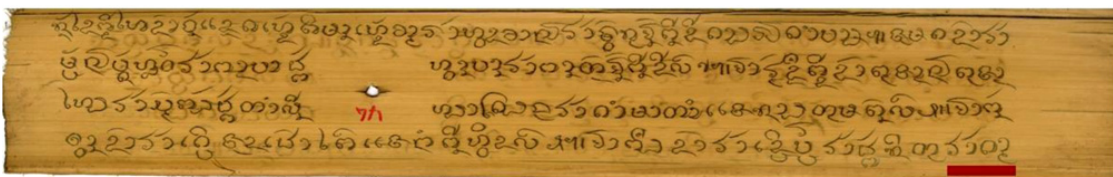
-แลฯฯ กันว่าปดี่เว้นไว้แต่เวรมันหากมีแลฯฯ ได้ใส่ยาชุมนี้ปดี่ฯฯ อย่าเขียนเทินฯฯ ให้ได้

-น้ำล้างน้อยแต่ น้ำเหยื่อเดือนแต่ น้ำกล้วยดิบแต่ น้ำล้างนกแต่ **น้ำหมอนิน (นิล)** 1 น้ำ

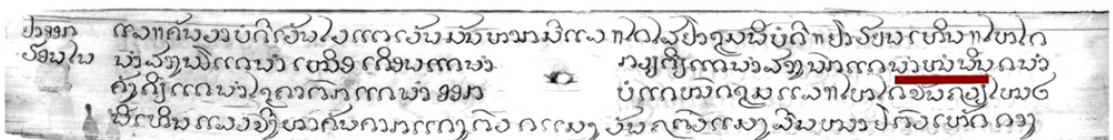
-ครั้งดิบแต่ น้ำไซคาคตแต่ น้ำออกบ่อแต่ หมดชุมแลฯฯ ให้ได้จันถั่วใหญ่ฯฯ

-นี้เทิน แล้วจึงหาคั้นคากแดงตัว 1 แมงวัน 7 ตัว แมงล้นหมา 6 ตัว เหน็ดดัง

ฉบับ 2.4) ตำราผีดาษ. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 161 มัดที่ 15 ตู 112 ชั้น 1/2. สมบัติเดิมของหอสมุดฯ มีข้อมูลตัวยาที่ใช้

รูปที่ 2 ต้นฉบับตำรายาวิธมหาชัย ฉบับที่ 10/1 ลานที่ 7 หน้าที่ 1

รูปที่ 3 สำเนาตำรายาเอกสารประกอบการสอน รายวิชา 1503 363 ไม่ปรากฏหน้า

คราม ดังรูปที่ 4

(หน้าที่ 41)

- ในกระดุกในข้อตีน ครั้นถึงกำหนด พิษมันหนัก
ขึ้นไปให้เร่งทำยาแก้ ท่านให้เอาหัวคราม

- ที่เขาย้อมผ้า 1 รากส้มสามย่าน 1 น้ำลูกตำลึง
1 ผสมเข้าด้วยกันแล จึง

- เอาดินประสิวแทรก เอาบดประทุบลงหายแล
ฯฯ

ฉบับ 2.5) ต้นสมุดตำรายาผีดาษาทำพิษต่าง ๆ.
หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย.
เลขที่ 163 มัดที่ 15 ตัว 112 ชั้น 1/2. นางवास, นาย
กระจำง, นายทองอ่อน ภาวะวิภาต ให้หอสมุดฯ. 25
มิถุนายน พ.ศ. 2468 มีข้อมูลตัวยาที่ใช้คราม ดังรูป
ที่ 5

(หน้าที่ 107)

- แล้วเอาขนนกตะขาบนั้นห่อเข้าแล้ว เอาผ้าดำ
คราม พันคอนอก รม สูด ตัดราก ๗๖๐๓ ยากิน

- กระดุกควายเผือก 5 ตำลึง ซามเบญจรงค์ 5
ตำลึง ยาสูบ 3 ต้น ถ้ามิได้เอายาเกาะกรงตั้ง 1 ก็ได้

- กำมะถัน 1 บาท เปลือกต้นมะขาม 5 ตำลึง

มะพร้าวไฟลูก 1 ทูบใส่ทั้ง น้ำ ทั้งเยื่อ ทั้งเล้า ยาเข้า
เย็นแดง 5 ตำลึง

- ต้มกิน ๗๖๐๓ ยาสูบตัดรากขนานนี้ มิพักกิน
ยาต้มเอา เลือดนกตะขาบทาผ้าดำคราม ม้วนสูบหาย

ฉบับ 2.6) ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์.
อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 252 มัดที่ 22 ตัว
112 ชั้น 2/2. พระสุนทรสมจารย์ วัดอรุณฯ ให้หอ
สมุดฯ. 5 ก.ค. 2465 มีข้อมูลตัวยาที่ใช้คราม ดังรูปที่
6 และรูปที่ 7

หน้าที่ 16

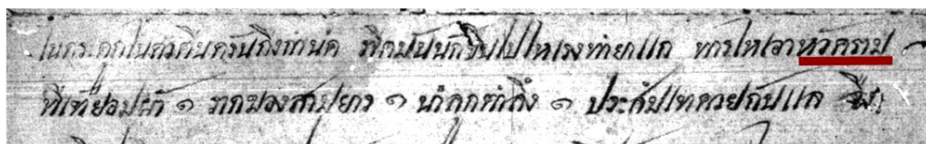
- ยาแก้ไข้ทั้งปวงเอากะทือ 1 โพล 1 กระชาย
1 มะขามป้อม 1 สมอทั้ง 3 กระ-

- ดอม 1 ผักโหมหิน มะแว้งทั้ง 2 มะเขือขึ้น 1
มะอึก 1 เหั่วหมู 1 สะพลู 1

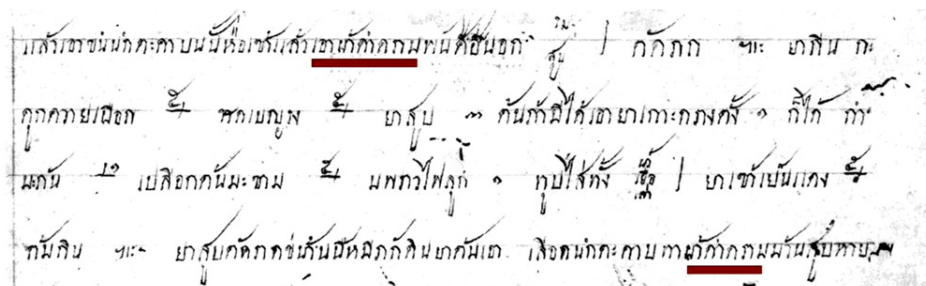
- บอระเพ็ด 1 ว่านน้ำ 1 พริก 1 ชิง 1 กระเทียม
1 หอมแดง 1 แก่นจันทร์ 1 ต้ม 3 เอา 1

- กินแก้ไข้ทั้งปวงแล • ถ้าใช้ร้อนนักให้หักบด
ตัวเอาใบคราม 1 ใบสารพิษ 1 หญ้า-

- แพรก 1 หญ้าปากควาย 1 หญ้าคา 1 งาดำ 1
ถั่วโดย 1 บดน้ำข้าวข้าวกินทาขโหมหายแล • ยาแก้ไข้...

รูปที่ 4 ตำรายาผีดาษา หมวดเวชศาสตร์ อักษรไทยโบราณ ภาษาไทย เลขที่ 161 น. 41

รูปที่ 5 ต้นสมุดตำรายาผีดาษาทำพิษต่าง ๆ หมวดเวชศาสตร์ อักษรไทยโบราณ ภาษาไทย เลขที่ 163 น.107

หน้า 55

-คนทา 1 แก่นขี้เหล็ก 1 จันทน์ 2 ขมิ้นอ้อย 1
บอระเพ็ด 1 ฝาง 1 รากเสนียด 1

-ลักชี 1 จิงจ้อทั้ง 2 หอมแดง 1 รากปับ 1 มะ
คำไก่ 1 รากเพกา 1 รากมะกล่ำ

-ตาทั้ง 2 หน้ำปากควาย 1 กระดอม 1 ราก
กล้วยตืบ 1 รากคราม 1 ผักเสี้ยนผี 1

-แก่นประดู่ 1 พญามือเหล็ก 1 คนทีสอ 1
มะแว้งทั้ง 2 รากสะเดา 1 รากอบเชย

-ทั้ง 2 ยาแก้สรีบาร้อยแปดจำพวก *** ยา
ต้มแก้สรีบาร้อยแปดจำพวกได้...

ฉบับ 2.7) ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์.

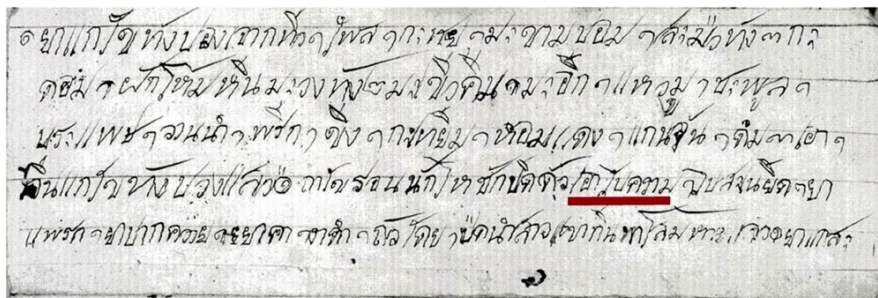
อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 279 มัดที่ 24 ตู้
112 ชั้น 2/2. นางวาด, นายกระจ่าง, นายทองอ่อน
ภาวะวิภาค ให้ห้องสมุดฯ. 25 มิถุนายน 2468 มีข้อมูล
ตัวยาที่ใช้คราม ดังรูปที่ 8 และรูปที่ 9

(หน้า 30)

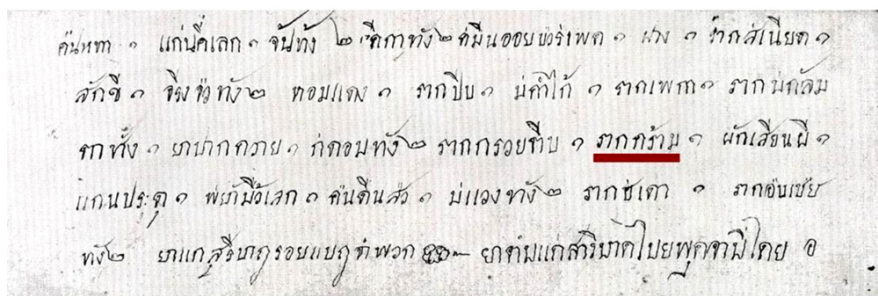
-ชักหนักหอบหนัก เอารากลำโพง 1 รากมะเกลือ
1 ผสมน้ำมูตรคน น้ำครามแทรกกิน

(หน้า 35)

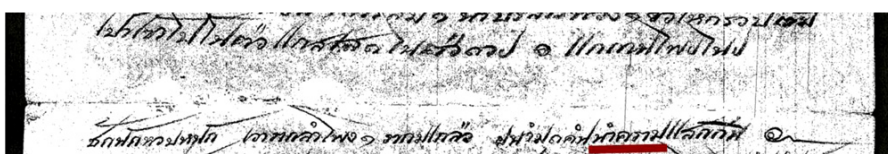
...๑ กาฟขึ้นแห่งใดก็ดี เอาใบมะเกลือ 1 ใบ
ลำโพงกลัก 1 ใบคราม 1 บดฝนน้ำจืด...

รูปที่ 6 ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 252 น.16

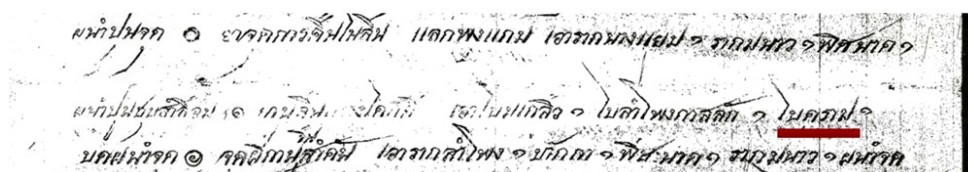

รูปที่ 7 ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 252 น.55

รูปที่ 8 ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 279 น.30

รูปที่ 9 ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 279 น.35

ตารางที่ 1 คราม/คามเป็นส่วนประกอบหนึ่งของตำรับยาแก้โรคกาฬ จำนวน 5 ตำรับ

กลุ่มโรคและอาการ	วิธีการใช้	ที่มาของตำรับ
กาฬขึ้นแห่งใดก็ดี	เอาใบมะเกลือ 1 ใบลำโพงกาสลัก 1 ใบ คราม 1 บดฝนน้ำจืด	(ฉบับ 2.7. หน้า 35) ตำรายาเกร็ด. หมวด เวชศาสตร์. อักษรไทย โบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 279 มัดที่ 24 ตู้ 112 ชั้น 2/2.
กาฬตุ่ม	เอายางจันทร์แดง กานดี มันป่นเย็นขึ้น เอาหมากคาม กับน้ำเหล้าโท เป็นน้ำ แล้วคั่วในหมากคาม บดหมุ่นแล้วทาใจ ตื่นใจมือทั้งสอง	(เล่มที่ 1.9. หน้าที่ 190. ตำรายาวัตท่าม่วง ล.1/ฉ.5. ลานที่ 11 หน้าที่ 1) ^[3]
กาฬนิรต์สัณฐาน (เหมือน มันขึ้นนั้น กลางหัวนั้น คล้ายมันแดง ๆ เสมอ จะนั้นทำพิษให้เจ็บใน กระดูกในข้อตีน ครั้นถึง กำหนดพิษมันหนักขึ้นไป ให้เร่งทำยาแก้)	ทำนให้เอาหัวครามที่เขาย้อมผ้า 1 ราก พ้องสามย่าน 1 น้ำลูกตำลึง 1 ผสม เข้าด้วยกันแล จึงเอาดินประสิวแทรก เอาบดประทับลงหายแล	(ฉบับ 2.4. หน้า 40-41) ฉบับที่ 2.4 ตำราฝีดาษ. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 161 มัดที่ 15 ตู้ 112 ชั้น 1/2.
กาฬบิให้มันขึ้น มันป่วง 1 พิษป่อง	ให้เอารากหมอน้อย ยานาง จันทน์แดง จันทน์หอม ฝนใส่เหล้า แบ่งหัวจืด รากโจดฝนใส่น้ำเหล้าผิว ในหมากคาม ใบหมากนัด ใบไผ่บ้านกลั่นใจเอา มาตำให้แหลก ทาพื้นดิน พื้นมือ ถ้า คร้านให้มัดโอบพื้นดินเบื้องขวา โอบแขนเบื้องซ้าย หลังจากนั้น โอบขาซ้ายมัดมือเบื้องซ้าย มัดมือ เบื้องขวาไม่ให้ปวด	(เล่มที่ 1.2. หน้าที่ 157. ตำรายา วัดศรีสมพร ฉ.8. ลานที่ 25 หน้าที่ 2 และ ลานที่ 26 หน้าที่ 1) ^[4]
กาฬภายใน (ชักหนัก หอบหนัก)	เอารากลำโพง 1 รากมะเกลือ 1 ผสมน้ำมูตรคน น้ำครามแทรกกิน	(ฉบับ 2.7. หน้า 29-30) ตำรายาเกร็ด. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 279 มัดที่ 24 ตู้ 112 ชั้น 2/2.

ตารางที่ 2 คราม/คามเป็นส่วนประกอบหนึ่งของตำรับยาแก้ไข้และตุ่ม จำนวน 7 ตำรับ

กลุ่มโรคและอาการ	วิธีการใช้	ที่มาของตำรับ
ไข้ คันตุ่มคันคิงรายนัก เกาป่เซา	เอาเตื่อเกลี้ยง 1 เตื่อปล้อง 1 รากคามเชื้อ 1 เครือหมาบ้า 1 รากค้อส้ม 1 ต้มอาบหาย	(เล่มที่ 1.9. หน้าที่ 62-63. ตำรายา วัดท่าม่วง ล.1/ฉ.1. ลานที่ 30 หน้าที่ 2 และลานที่ 31 หน้าที่ 1) ^[2]
ไข้ ตาเหลืองออกซาง เหลือง	เอารากคามบ้าน 1 รากสอ่งฟ้า 1 ฝนกิน ปึงเหลื่อมตัดกิน	(เล่มที่ 1.9. หน้าที่ 230. ตำรายาวัดท่าม่วง ล.1/ฉ.6. ลานที่ 8 หน้าที่ 1) ^[2]
ไข้ (กุมภณัทเห่าห้อม สร้อย) ตีนกำ มือกำ คำคิงแหล่	ยาแก้ เอา รากคาม 1 แสนเห่าห้อม 1 ราก ดอกต้างน้อย 1 หงอนไก่ต้น หงอนไก่เครือ 1 แปบป้องฟ้า 1 ฝนกินแล	(เล่มที่ 1.6. หน้าที่ 69. ตำรายาวัดมหาชัย ล.3/ฉ.2. ลานที่ 4 หน้าที่ 2) ^[6]
ไข้ ร้อนหนักให้ชักบิดตัว	เอาใบคราม 1 ใบสารพิษ 1 หญ้าแพรก 1 หญ้าปากควาย 1 หญ้าคา 1 งาดำ 1 ถั่ว 1 โดยบดน้ำข้าวข้าวกินทาสโลมหายแล	(ฉบับ 2.6. หน้า 16) ฉบับที่ 2.6 ตำรายา เกร็ด. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 252 มัดที่ 22 ตู้ 112 ชั้น 2/2.
ไข้หมาไม้ พาก 1	เอาจุมบัว กับรากจุมคาน คามเชื้อ แช่ให้กิน	(เล่มที่ 1.2. หน้าที่ 99. ตำรายาวัดศรีสมพร ฉ.5. ลานที่ 18 หน้าที่ 1) ^[4]
ไข้หมาไม้ (ยาชุมแก้) คันว่าบ่ดีเว้นไว้แต่เว มันหากมีแลฯฯ ได้ใส่ยา ชุมนี้บ่ดีฯฯ อย่าเขียน เห็นฯฯ	ให้ได้ น้ำส้างน้อยแต่ น้ำเหี่ยวเดือนแต่ น้ำกล้วยดิบแต่ น้ำส้างนกแต่ น้ำหมอนิน (นิล) 1 น้ำครั้งดิบแต่ น้ำไซคาคกแต่ น้ำออกบ่อแต่ หมดชุมแลฯฯ ให้ได้จัน ถ้วยใหญ่ๆ นี้เห็น แล้วจึงหาคันคากแดง ตัว 1 แมงวัน 7 ตัว แมงล้นหมา 6 ตัว เห็ดด่างแต่ดอก 1 แมงฟู่ (ภู) 3 ตัว แมงบังกือก้อม 3 ตัว ดอกกัวช่าย 3 ขอด กัวชวา 3 ขอด คำหมาแก่ง 3 คำ ผมหญ่ง 3 ขอด แล้วจึงขั้ว (คว) ให้ไหม้ บดแหลกแล้วจึงเอาแพรขาวมาห่อ แล้ว จึงเอาชุมยาถอด (ทอด) ยาตัวนี้ฝนใส่ 2 ถ้วยนั้นแล้วจึงยาฝุ่นห่อแพรขาวแช่ให้ กินดี ถึก (ถูก)หมาไม้บ่มีตุ่มแลฯฯ คันว่าบ่ดี ยาชุมนี้คาส (ฆาต) มา หมดชีวิตนั้น	(ฉบับ 2.3. ลานที่ 8 หน้าที่ 1-2) ฉบับที่ 2.3 สำเนาตำรายาเอกสารประกอบการสอน รายวิชา 1503 363 ตำรายาในเอกสาร โบราณ. อักษรไทยน้อย. ภาษาอีสาน
ตุ่ม (ไข้) คัดคิงรายนัก เกาป่ชาดมือ	ให้เอาเตื่อเกลี้ยง 1 คาม 1 หญ้าบาด ค้อส้ม 1 ต้มอาบต้มกิน	(เล่มที่ 1.2. หน้าที่ 205. ตำรายา วัดศรีสมพร ฉ.11. ลานที่ 8 หน้าที่ 1) ^[4]

2. ตัวบทตำรับยาโบราณที่มีคราม/ความเป็นองค์ประกอบ

จากการศึกษาคราม/ความเป็นส่วนประกอบหนึ่งของตำรับยาแก้โรคกาฬ จำนวน 5 ตำรับ (ตารางที่ 1) ตำรับยาแก้ไข้และตุ่ม จำนวน 7 ตำรับ (ตารางที่ 2)

และตำรับยาแก้โรคฟันและช่องปาก จำนวน 8 ตำรับ (ตารางที่ 3) และตำรับยาแก้โรคอื่น ๆ จำนวน 13 ตำรับ (ตารางที่ 4) สามารถจัดหมวดหมู่ตามกลุ่มโรคและอาการ วิธีการใช้ และที่มาของตำรับ ดังนี้

ตารางที่ 3 คราม/ความเป็นส่วนประกอบหนึ่งของตำรับยาแก้โรคฟันและช่องปาก จำนวน 8 ตำรับ

ตำรับโรค	วิธีการใช้	ที่มาของตำรับ
ขบแซ้ว	เอาหอยเลื้อ 1 กวงสมุทร 1 แพง 1 ให้สมคาม (ให้สมคาม?) 1 ตาไม้บัง 1 ฝนกิน	(เล่มที่ 1.4. หน้า 161. ตำรายาวิวัฒนาชัย ล.1/ฉ.4. ลานที่ 27 หน้า 2) ^[5]
ขบแซ้ว สะเออะ	เอาเบี้ยผู้ให้ (ประ) สมคาม ตาไม้บัง 3 ตา ไม้ท้าวสาน อ้อยดำ 7 ต้มแช่น้ำให้กิน	(เล่มที่ 1.2. หน้า 273. ตำรายาวิเศษสมพร ฉ.14. ลานที่ 1 หน้า 2 และลานที่ 2 หน้า 1) ^[4]
ขบแซ้วเขียวลิ้น	ให้เอาเฟือง ให้สมคามบิน (ให้ (ประ) สมคามบิน?) ฝนน้ำหมอนึ่งตัดกิน	(เล่มที่ 1.10. หน้า 38. ตำรายาวิเศษท่าม่วง ล.2/ฉ.7. ลานที่ 10 หน้า 1) ^[2]
ขบแซ้วเคี้ยวลิ้น	(เอา) สมคาม ฝนสำน้ำหมอนึ่งกินแล	(เล่มที่ 1.7. หน้า 49. ตำรายาวิวัฒนาชัย ล.4/ฉ.1. ลานที่ 43 หน้า 1) ^[1]
แซ้วไค้ (เหงือกบวม)	เอา รากคาม อมดี	(เล่มที่ 1.2. หน้า 241. ตำรายาวิเศษสมพร ฉ.13. ลานที่ 7 หน้า 2) ^[4]
คางเขากับ (คางเขากับ) ขากรไรค่าง	เอาน้ำหมากเว่อ เอาบ่วง (ซ้อน) เงิน แซ่ดอม เผาเฟืองให้ (ประ) สมคาม ชวดกิน	(เล่มที่ 1.9. หน้า 159. ตำรายาวิเศษท่าม่วง ล.1/ฉ.3. ลานที่ 47 หน้า 2) ^[3]
เจ็บคอกินข้าวบได้	เอารากย่านาง หมอน้อย ในหมากชะมอ ในหมากขามป้อม หมากขับ ในหมากทันท เพื่อให้ (ประ) สมคาม ถ้วยขาวปลอด กี้ดี ฝนน้ำเหล้าดัดสนอยกินดี	(เล่มที่ 1.5. หน้า 91, 93. ตำรายาวิวัฒนาชัย ล.2/ฉ.2. ลานที่ 22 หน้า 2 และ ลานที่ 23 หน้า 1) ^[7]
เจ็บคอถามบ่อก เจ็บคอพูดไม่ออก	เอาทองสมุทรขาวหัว 1 รากหมากพริก กันชั้น 1 ให้เอาดิน 3 โอง ให้เอาคาง กะท่าง ให้เอารากดอกซ้อนน้อย เพื่อให้ (ประ) สมคาม ดูกกา ดูกลิ้งลม ดูกตานูกใส่ (นกใส่?) รากสะแบง (ประ) สมกับรากแกงแซง น้ำเงิน น้ำคำ น้ำสำน้อย เหยื่อเดือน (ให้กิน?)	(เล่มที่ 1.2. หน้า 89. ตำรายาวิเศษสมพร ฉ.5. ลานที่ 5 หน้า 2) ^[4]

ตำรับยาแก้คุณไสย์ จำนวน 1 ตำรับ ดังนี้

- **แก้ครุขึ้น ครุหนัง ครุหนั ทังมวลเพ็นใส่ใน**
ตนคนดั่งนั้น ยาแก้ให้เอา รากคาม 5 ร้อย รากกุ่ม 4 ร้อย กิงซิเดียน? 4 ร้อย รากค้อนกระแต 4 ร้อย รากเงียงดุก 4 ร้อย รากพร้าว 4 ร้อย หล้ากานแขน 4 ร้อย ใบผีเสื้อ 3 ร้อย เอมมาพักให้ขาดแล้วกะพัน ให้มีเหล็กกอง 1 เงินซึก 1 ไช้หน่วย 1 ดอกไม้ เทียนหมากพลูบูชาพิธีกรรม เอาใส่หม้อใหม่หมไว้ เอาพินอันไม้ลัมกวัด (หาง) ตะวันตกมาตัมซุกพินไปเบื้องวันตักสูกแล้วให้สบบาธา ลัพพา 7 คาบ ให้กินตกล (เล่มที่ 1.4. หน้าที่ 196, 198. ตำรายาวัดมหาชัย ล.1/ฉ.5. ลานที่ 25 หน้าที่ 2 และลานที่ 26 หน้าที่ 1)^[5]

ตำรับยาแก้โรคผี จำนวน 2 ตำรับ ดังนี้

- **ผีล่องแก้ว** เอากวางสมุทร ให้สมคาม (ให้ประสมคาม?) ให้เอาน้ำนมเป็นน้ำฝนหาดีแล (เล่มที่ 1.7. หน้าที่ 49. ตำรายาวัดมหาชัย ล.4/ฉ.1. ลานที่ 42 หน้าที่ 1)^[1]

- **ผีหัวว่าภายใน** เอาเฟื่องฟางใส่ (ประ) สมคาม เขาเยื้อง แก่นขาม รากถั่วแสด รากหมากอะ ฝนใส่ พังคากิน (เล่มที่ 1.7. หน้าที่ 133. ตำรายาวัดมหาชัย ล.4/ฉ.4. ลานที่ 1 หน้าที่ 1-2)^[1]

ตำรับยาแก้พิษ จำนวน 4 ตำรับ ดังนี้

- **พิษ, กินผิด (กินผิด/พิษ?)** เอารากหมากขาตี 1 รากหมาแพน 1 ให้สมคาม (ให้ประสมคาม?) 1 หวายตาด้าง 1 คางกับแก้ 1 คางกะท่าง 1 คางลิงลม 1 คางงูเหลือม 1 คางกา 1 ยาแก้แล (กิน?) (เล่มที่ 1.7. หน้าที่ 35. ตำรายาวัดมหาชัย ล.4/ฉ.1. ลานที่ 22 หน้าที่ 2 และลานที่ 23 หน้าที่ 1)^[1]

- **พิษ, ยาตั้งพิษทางนอก** เอา ใบคาม 1 ใบผักอีตู 1 ใบผักแพว 1 แล้วเอาข้าวจ้าว มาตำบดเท่ากัน ทา กินมื่อ (วัน) ดี (เล่มที่ 1.8. หน้าที่ 75. ตำรายาวัดมหาชัย ล.5/ฉ.4. ลานที่ 3 หน้าที่ 2)^[10]

- **พิษ, สะพิษพยาธิ (โรค)** เอาขมิ้นขึ้น 1 ว่านไฟ 1 หญ้าหอมแก้ว 1 ใบคาม 1 ใบส้มป่อย 1 ข้าวจ้าว 1 มาตำเข้าแล้วเปะยามือกำ (ข้าง) ขวา ตัน (ดำน) ซ้ายมัดไว้แล้วจึงไข่ออกดั่ง (จุมูก?) (เล่มที่ 1.7. หน้าที่ 153. ตำรายาวัดมหาชัย ล.4/ฉ.5. ลานที่ 17 หน้าที่ 1)^[1]

- **พิษ, ยาทั้ง (กระทุ้ง) พิษ** ตันดินจำ สะผา ง่วน หมู ชุ้งผง ผักหมหนาม ผ้ายเหื่อ คามเหื่อ สะคาม มอนเหื่อ หมอน้อย ย่านาง ตัดกิน ทั้ง (กระทุ้ง) พิษฝนกิน (เล่มที่ 1.2. หน้าที่ 89. ตำรายาวัดศรีสมพร ฉ.5. ลานที่ 4 หน้าที่ 1-2)^[4]

ตำรับยาแก้โรคมุตตะกิด จำนวน 2 ตำรับ ดังนี้

- **มิดตะกิด** เยียวบ่ออก พาก1 รากลัมลม รากลัมเลี้ยวน้อย รากคามเหี้ยว มาตัม (ผสม) เหล้าตัดกิน (เล่มที่ 1.3. หน้าที่ 147. ตำรายาวัดบูรพาสหพัฒนา ราม ฉ.2. ลานที่ 13 หน้าที่ 2)^[8]

- **มิดตะกิด (มุตกิด)** พาก1 รากลัมลม รากลัมเลี้ยวน้อย รากคามเหี้ยว มาตัม (ผสม) เหล้าตัดกิน (เล่มที่ 1.2. หน้าที่ 83. ตำรายาวัดศรีสมพร ฉ.4. ลานที่ 3 หน้าที่ 2)^[4]

ตำรับยาแก้อาการออก จำนวน 3 ตำรับ ดังนี้

- **ออกเกี้ยวดำ** ให้เอาหอมแก้ว รากเดื่อหิน หมอน้อย รากคาม รากหอม แซ่กินดี (เล่มที่ 1.2. หน้าที่ 71. ตำรายาวัดศรีสมพร ฉ.3. ลานที่ 28 หน้าที่ 2)^[4]

- **ออกซางเมื่อย** เอาแมงเบือ สิ่ง 1 หาข้างร้อง สิ่ง 1 เครือไธอาจ สิ่ง 1 ฝนแสนห่า สิ่ง 1 รากชายเดิน สิ่ง 1 รากทมน้ำ สิ่ง 1 รากทมิโลก สิ่ง 1 รากน้ำเต้าน้อย สิ่ง 1 จันแดง จันหอม หมอน้อย ย่านาง ฝนใส่ถ้วยแล้วจึงเอาน้ำหมอนินมาตัด (กิน?) (เล่มที่ 1.2. หน้าที่ 313. ตำรายาวัดศรีสมพร ฉ.16. ลานที่ 3 หน้าที่ 2 และลานที่ 4 หน้าที่ 1)^[4]

- **ออกปานดำ ปานแดง** ให้เอา คาม 1 คามคั่ง

ตารางที่ 4 คราม/คามเป็นส่วนประกอบหนึ่งของตำรับยาแก้โรคอื่น ๆ จำนวน 13 ตำรับ

กลุ่มโรคและอาการ	วิธีการใช้	ที่มาของตำรับ
กระบูรทอง	แก่นตู แก่นเฟือง ไห (ไห?) (ประ) สมคาม ฝนกินดี ปติ แก่นแดงฝนใส่พังคากินดีแล	(เล่มที่ 1.7. หน้าที่ 173. ตำรายาวิกรมทาสัย ล.4/ฉ.7. ลานที่ 9 หน้าที่ 1) ^[1]
กิบ	เอารากเตือปอง รากผักอีตู รากคาม มาฝนกินดีแล	(ฉบับ 2.2. ลานที่ 7 หน้าที่ 2) และ (เล่มที่ 1.10. หน้าที่ 90. ตำรายาวิกรมทาสัย ล.2/ฉ.9. ลานที่ 18 หน้าที่ 1) ^[2]
ซี่บ่ออก	เอาเพง (เฟือง) ให้กิน (ประ) สมคาม ตั้วไม้ไผ่ฮวก เปลือกหมาก ตำดอมกัน พังคากินน้ำให้กินดี	(เล่มที่ 1.9. หน้าที่ 118. ตำรา ยาวิกรมทาสัย ล.1/ฉ.3. ลานที่ 7 หน้าที่ 1) ^[3]
นิ้ว	ให้เอารากคามเฮื้อ 1 ยาเฮื้อ 1 มอนเฮื้อ 1 ราก (ละ) หุ้งผู้ 1 ต้มกิน	(เล่มที่ 1.5. หน้าที่ 130. ตำรา ยาวิกรมทาสัย ล.2/ฉ.3. ลานที่ 4 หน้าที่ 1) ^[7]
บำรุงธาตุ	เอา เปลือกคาม 1 ตูม 1 เปลือกทองบ้าน ทองป่า ทองน้ำ เปลือกอิฮุม 1 ผิวหมากตูม หัวอิทือ วานไฟ 1 ชัน (ชิง) 1 ช่าตาแดง 1 ช่าบ้าน 1 หมากแห้ง 1 ดีปลี เครือสะคาน 1 ผักเทียม 1 ปิบปีแดง 1 เอาอันละทอกัน ปิบปีแดง หมากพริกทอกัน ให้แวนหลายแล ต้มกิน เป็นยาร้อนแลดีนัก อดสา (อุตสาห์) ทำกันเทินยา หมูนั่น ส่วนปิบปีแดง 3 ส่วน ส่วนหมากพริก 3 ส่วนทอ (เท่า) กัน	(เล่มที่ 1.1. หน้าที่ 123. ตำรา ยาวิกรมทาสัย ล.1/ฉ.3. ลานที่ 40 หน้าที่ 1 และลานที่ 40 หน้าที่ 2) ^[9]
ไฟลามโกน พาก 1	เอาเครื่องผักตำนิน เมาไฟแช่น้ำส้มป่อยจี 2 ช้อ แซดอม กันแล้วให้เอาดินจี่จอมปลวกแช่น้ำ แล้วจึงฝนเอาน้ำ กวสสมุทร 1 ลิ่นชะเล 1 ชิกปอง 1 ให้เอาน้ำหมอนินตัด ให้เอาใบหมาก ปาดแชไว้กิน	(เล่มที่ 1.10. หน้าที่ 103. ตำรา ยาวิกรมทาสัย ล.2/ฉ.10. ลานที่ 3 หน้าที่ 1-2) ^[2]
เมือก	ให้แทงเสียแล้วเอาน้ำคามทา	(เล่มที่ 1.9. หน้าที่ 233. ตำรา ยาวิกรมทาสัย ล.1/ฉ.6. ลานที่ 11 หน้าที่ 1) ^[3]
ริดสีดวงและมะเร็ง ตราหมอมอญ	-ให้เอา ขนนกตะขาบ แซ่มูตรไว้ 3 วัน แล้วตากแดด ให้แห้งแล้วเอาใบเสนียด รากเสนียด ไพล พริกไทย มหาหิงค์ หอม ยาทั้งนี้บดละเอียดปั้นเป็นแท่งแล้วเอา ขนนกตะขาบนั้นห่อเข้าแล้ว เอาผ้าดำคราม พันคอนอก รม สูบ ตั้ดราก ๓๖๐ -ยากิน กระตูกควายเผือก 5 ตำลึง ซามเบญจรงค์ 5	(ฉบับ 2.5. หน้า 106-107) ฉบับที่ 2.5 ต้นสมุดตำรายาผีดาษ ทำพิชต่าง ๆ. หมวดเวชศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษาไทย. เลขที่ 163 มัดที่ 15 ด้ 112 ชั้น 1/2.

ตารางที่ 4(ต่อ) คราม/คามเป็นส่วนประกอบหนึ่งของตำรับยาแก้โรคอื่น ๆ จำนวน 13 ตำรับ

กลุ่มโรคและอาการ	วิธีการใช้	ที่มาของตำรับ
	ตำลึง ยาสูบ 3 ต้น ถ้ามีได้เอายาเกาะกรางตั้ง 1 ก็ได้ กำมะถัน 1 บาท เปลือกต้นมะขาม 5 ตำลึง มะพร้าวไฟ ลูก 1 ทูบใส่ทั้ง น้ำ ทั้งเอื่อ ทั้งเล้า ยาเข้าเย็นแดง 5 ตำลึง ต้มกิน ๓๐- -ยาสูบตัดรากขนานนี้ มีผักกินยาต้มเอา เลือดนกตะขาบ ทาผ้าดำคราม ม้วนสูบหาย	
สาริบาด ยาแก้สุริย์ บาดร้อยแปดจำพวก ยาต้มแก้สาริบาด ใบพุทจามีได้	1 รากตาล 1 รากหมาก 1 รากมะพร้าว 1 กำรัง? 1 ลูกสมอทั้ง 3 แก่นขนุน 1 หัวขารากข้าว 1 รากมะเดื่อ 1 รากหวายขม 1 รากคิงชิว (ชิงชี่?) รากพุ่มเรียงทั้ง 2 รากย่านาง 1 เถาวัลย์เปรียงทั้ง 2 ใบมดกกา ผักคูน 3 ผัก รากหญ้าคา 1 แก่นทม 1 สะหนาก 1 รากตองแตก 1 พันธุ์ (พันธุ์?) ทั้ง 2 แสมทั้ง 2 คนทา 1 แก่นซี่เหล็ก 1 จันทร์ 2 ขมิ้นอ้อย 1 บอระเพ็ด 1 ฝรั่ง 1 รากเสนียด 1 สักชี 1 จิงจ้อทั้ง 2 หอมแดง 1 รากปืบ 1 มะค่าไก่ 1 รากเพกา 1 รากมะกล่ำตาทั้ง 2 หญ้าปากควาย 1 กระดอม 1 รากกล้วยดิบ 1 รากคราม 1 ผักเสี้ยนผี 1 แก่นประดู่ 1 พญามือเหล็ก 1 คนทีสอ 1 มะแว้งทั้ง 2 รากสะเดา 1 รากอบเชยทั้ง 2 ยาแก้สุริย์บาดร้อยแปด จำพวก ยาต้มแก้สาริบาด ใบพุทจามีได้	(ฉบับ 2.6. หน้า 53-55) ฉบับ ที่ 2.6 ตำรายาเกร็ด. หมวดเวช ศาสตร์. อักษรไทยโบราณ. ภาษา ไทย. เลขที่ 252 มัดที่ 22 ตัว 112 ชั้น 2/2.
เส้นเอ็นเอ็นตาย เหนียวเมื่อยมันคั่งตาย แข็งขาดตาย เจ็บหัวมัวตา	เอายานี้รวม เอาคาม 1 เปลือกน้ำเกลี้ยง 1 มั่งกระต่าย 1 เครือเอ็น 1 เปลือกเตื่อเกลี้ยง 1 เปลือกท่อน (ถ่อน) 1 เครือหมากบัว 1 เสี้ยน้อย 1 กาฝากขามป้อม 1 หัวหวายนึ่ง 1 เตื่อปอง 1 ผีเสื้อ 1 ยาทั้งหลายนี้เอา เท่างันต้มรมเทียนดีแล	(เล่มที่ 1.5. หน้า 30. ตำรายา วิวัฒนาชัย ล.2/ฉ.1. ลานที่ 16 หน้า 1-2) ^[7]
หนาว	ให้เอารากคามเอื่อ 1 รากฝ้ายเอื่อ 1 รากมอนเอื่อ 1 รากหุ่งผู้ 1 ต้มกินดีแล	(เล่มที่ 1.5. หน้า 18. ตำรายา วิวัฒนาชัย ล.2/ฉ.1. ลานที่ 3 หน้า 1) ^[7]
เหือดจก	เอาเฟืองให้ (ประ) สมคาม ไม้ท้าวสาน เอาชิน 1 ปูน 4 ตัวตัวขาว จึงเอาน้ำเหล้าสาโทเป็นน้ำกินดี	(เล่มที่ 1.5. หน้า 107. ตำรา ยาวิวัฒนาชัย ล.2/ฉ.2. ลานที่ 37 หน้า 1) ^[7]
ฮานแก่	ให้เอารากกระเจาย อ้อยดำ มาต้มกินดี บดให้เอา เยง/เผง? ไห (ให้?) สมคาม (ผสมคราม) เผาไฟแดงแล้วจึงเจียว (เยียว) สม (รม) ดี	(ฉบับ 2.1. ลานที่ 2 หน้า 1-2) ฉบับที่ 2.1 ต้นฉบับตำรา ยาวิวัฒนาชัย ฉบับที่ 04. อักษร ธรรมอีสาน. ภาษาอีสาน

1 เปลือกเห้าน้อย 1 รากแคว้ง 1 อ้อยช้าง 1 รากหวดข่า 1 ฝนให้กินดูก่อนถ้าร้อนพวนอยู่แช่ให้กิน (เล่มที่ 1.5. หน้า 42. ตำรายาวิวัฒนาชัย ล.2/ฉ.1. ลานที่ 31 หน้า 1)^[7]

3. วิเคราะห์องค์ประกอบ/คามในตำรายาโบราณ จากการวิเคราะห์ตัวบทตำรับยาจำแนกได้ดังนี้

3.1 องค์ประกอบของตำรับยาและโรค จำนวนทั้งสิ้น 45 ตำรับ/กลุ่มโรคและอาการ จำแนกตาม

กลุ่มโรค ได้ 9 กลุ่มโรคและอาการ ได้แก่ 1). กาฬ 2). แก้กุนไสย์ 3). ใช้/ตุ้ม 4). ฟันและช่องปาก 5). ฝี 6). พิษ 7). มุตตะกิด 8). ออกต่าง ๆ และ 9). อื่น ๆ ดังมีชื่อโรคต่าง ๆ ดังตารางที่ 5

3.2 ส่วนของพืชสมุนไพรที่ใช้ในตำรับยา จำนวน 10 อย่าง ได้แก่ คาม, คามคั่ง, คามเอื้อ (ครามที่เกิดโดยไม่ได้ปลูกตามหัวไร่ปลายนหรือเป็นครามที่ปล่อยให้ให้ร่วง/บางเสียงออก-เอื้อ), ใบคราม, เปลือกคาม, รากคราม/รากคาม, รากคามบ้าน, รากคามเอื้อ/รากคามเอื้อ, หมากคามและในหมากคาม (เมล็ดคราม)

ตารางที่ 5 องค์ประกอบของตำรับยา/กลุ่มโรคและอาการ ที่มีคราม/คามเป็นองค์ประกอบ จำนวน 45 ตำรับ

ชื่อโรคและอาการ	ลักษณะของโรคและอาการ	จำนวนตำรับ
กาฬ	(ลักษณะอาการรอยดำ รอยแดงที่ผุดตามร่างกายคน) ได้แก่ กาฬขึ้นแห่งใดก็ดี, กาฬตุ้ม, กาฬนิลรัตนฐาน, กาฬบิหมันขึ้น มันปวง 1 พิษปลั่ง และกาฬภายใน	5 ตำรับ
แก้กุนไสย์	แก้ครุขึ้น ครุหนั ครุห่น ทั้งมวลพิษในในตนคนดั่งนั้น	1 ตำรับ
ใช้/ออกตุ้ม	ใช้คันตุ้มคันคิงรากนกเกาเป้เขา, ใช้ตาเหลืองออกข้างเหลือง, ใช้ตีนกำมือกำ คำคิงแหล (สีกัลดำ) ชื่อว่ากุมภณท์เห่าหอมสร้อย, ใช้ร้อนนั้ให้ชักบิดตัว, ใช้หมากไม้, ใช้หมากไม้ (ยาชุมแก) และตุ้มคัตคิงร่ายนั้เกาปชาตมือ	7 ตำรับ
ช่องปากและฟัน	ขบแซ้ว, ขบแซ้ว สะเออะ, ขบแซ้วเขี้ยวลิ้น, ขบแซ้วเคี้ยวลิ้น, แซ้วไค้ (เหงือกบวม), คางเขากับ (คางเข้ากับ/ขากรรไกรคาง), เจ็บคอกินข้าวไม่ได้ (เจ็บคอกินข้าวไม่ได้) และเจ็บคอกามบ่ออก (เจ็บคอกุดไม่ออก)	8 ตำรับ
ฝี	ฝีล่องแก้วและฝีหัวขร่าภายใน	2 ตำรับ
พิษ	กินผิด (กินผิด/พิษ?), สะพิษพยาธิ (โรค), ยาตั้งพิษทางนอกและยาทั้ง (กระทุ้ง) พิษ	4 ตำรับ
มุตตะกิด	(มุตกิด-โรคระดูขาว, ตกขาว) มิตตะกิดเยี่ยวบ่ออกและมิตตะกิด (มุตกิด)	2 ตำรับ
ออก	(อาการผื่นขึ้น) ออกเกียวดำ, ออกข้างเมื่อยและออกปานดำ ปานแดง (เป็นอาการที่เกี่ยวข้องกับใช้หมากไม้)	3 ตำรับ
อื่น ๆ	กระบูรทอง, กีบ (อาการใช้ที่พุดไม้ได้), ซีบ่ออก, นั้ว, บำรุงธาตุ, ไฟลามโกน (อาการร้อนในร่างกายที่ทรมาณ), เมือก (มูก), ยาริดสีดวงและมะเร็ง ตราหมอมอญ, สาริปาต ยาแก้สุริย์บาตรร้อยแปดจำพวก, เส้นเอ็นเอ็นตาย เหนื่อยเมื่อยมันคิงตาย แข้งชาตาย เจ็บหัวมัวตา, หนาว, เหือดจก และ สานแก (อาการท้องเป็นดานแข็ง)	13 ตำรับ

3.3 น้ำกระสาย ได้แก่ น้ำคราม/น้ำคาม, น้ำหม่อน/น้ำหม่อน (นิล), ผำดำคราม, สมคามและหัวคราม (สีย้อมเข้มข้น)

3.4 วิธีการปรุงยาและวิธีการใช้ยาที่ปรากฏ มี

จำนวน 13 วิธี ได้แก่ กิน, แช่, ชวด, ต้ม, ตัด, ตำ/บด, ทา, ฝน, รม/หม, อม, สูบ, สบ, ผิว รายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 วิธีการปรุงยาและวิธีการใช้ยาที่ปรากฏ มีจำนวน 13 วิธี

ลำดับที่	วิธีการใช้ยา	วิธีการปรุงยาที่ปรากฏ
1	กิน	ผสมน้ำมูตรคน น้ำครามแทรกกิน, เอน้ำหม่อนมาตัด (กิน?), เอน้ำเหล้าสาโทเป็นน้ำกินดี, กินแก๊ซทั้งปวงแล, แก๊ส (กิน?), พิชมันหนักขึ้นไปให้เร่งทำยาแก้, แก๊ซขึ้น ครูหน้ ครูหน้ ทั้งมวลเพ้นใส่ในตนคนดั่งนั้น
2	แช่	แช่กิน, เอน้ำหม่อนมาตัด ให้เอาใบหมาก ปาดแช่ไว้กิน, แช่มูตรไว้ 3 วัน แล้วตากแดดให้แห้งแล้วเอาใบเสียด รากเสียด ไพล่ พริกไทย มหาหิงค์ หอม ยาทั้งนี้บดละเอียดปั้นเป็นแท่งแล้วเอาชนนกะขานนั้นห่อเข้า (ข้าว)
3	ชวด (ราตรดของเหลวโดยใช้เวลานาน-หยาด/ริน)	เอาน้ำหมากเว่อ เอาบ่วง (ช้อน) เงิน แช่ดอม เผาเฟืองให้ (ประ) สมคาม ชวดกิน
4	ต้ม	ต้ม (ผสม) เหล้าตัดกิน, ต้มกิน, ต้มแช่น้ำให้กิน, ต้มอาบ และต้มอาบต้มกิน
5	ตัด (ทำให้ตัวยาผ่าน/ตัด-ขาด)	เช่น ตัดกิน ทั้ง (กระทุ้ง) พิชฝนกิน, ตัดราก (ริดสีดวง), เอน้ำหม่อนมาตัด, ปิ้งเหลื่อมตัดกิน
6	ตำ/บด	ตำกินเป็นยาร้อน, ตำเข้าแล้วแปะมือกำ (ข้าง) ขวา ต้น (ด้าน) ซ้ายมัดไว้แล้วจึงไขออกดั่ง (จุมก?), ตำดอม (ด้วย) ก้น พังคาคเป็นน้ำให้กิน, ตำบดเท่ากันทา กินมือ (วัน) ดี, ตำให้แหลก ทาพื้นดิน พื้นมือ ถ้าครันให้มัดโอบพื้นดินเบื้องขวา โอบแขนเบื้องซ้าย หลังจากนั้นโอบขาซ้ายมัดมือเบื้องซ้าย มัดมือเบื้องขวาไม่ให้ปวด, บดน้ำขาวข้าวกินทาขลุ้ม, บดประทุบ, บดฝนน้ำจุด, บดหมุ่น (ละเอียด) แล้วทาใจตื่นใจมือ, บดแหลกแล้วจึงเอาแพรขาวมาห่อ แล้วจึงเอาชุมยาถอด (ทอด) ยาตัวนี้ฝนใส่ 2 ถ้วยนั้นแล้วจึงยาฝุ่นห่อแพรขาวแช่ให้กินดี
7	ทา	แทงเสียแล้วเอาน้ำคามาทา, เอาน้ำนมเป็นน้ำฝนทา
8	ฝน	ฝนกิน, ฝนน้ำหม่อนหนึ่งตัดกิน, ฝนน้ำเหล้าตัด, ฝนสำน้ำหม่อนหนึ่งกิน, ฝนใส่พังคากิน, ฝนให้กินดูก่อนถ้าร้อนพอนอยู่แช่ให้กิน
9	รม/หม	เผาไฟแดงแล้วจึงเสียว (เสียว) หม, เอาผำดำคราม พันคอนอก รม-ตัดริดสีดวง
10	อม	ข้าวไค่ (เหงือกบวม) เอา รากคามา อมดี
11	สูบ	เอาผำดำครามพันคอนอกสูบ-ตัดริดสีดวง
12	สบ (ท่องคาถา)	เอามาฟักให้ขาดแล้วกะพัน ให้มีเหล้าก้อง 1 เงินซีก 1 ไขหน่วย 1 ดอกไม้ เทียน หมาก พลุบูชาพิธีกรรม เอาใส่หม้อใหม่หมไว้ เอาพินอันไม้ล้มกวัด (ทาง) ตะวันตกมา ต้มซุกพินไปเบื้องวันตกลูกแล้วให้สบคาถา สัพพา 7 คาบ ให้กินตกล
13	ผิว	การอมยาไว้ในปากรักษาโดยการพ่นบาง ๆ เช่น ใส่ในเหล้าผิว

ข้อสรุป

สิ่งที่ค้นพบจากการศึกษานี้ จะเห็นได้ว่าความ/ความเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่พบในตำรายาโบราณที่ใช้ในการแก้กลุ่มโรคและอาการ จำนวน 45 ตำรับ โดยจัดหมวดหมู่ตามกลุ่มโรคและอาการ วิธีการใช้และที่มาของตำรับ ได้แก่ ตำรายาแก้โรคกาฬ จำนวน 5 ตำรับ ตำรายาแก้ไข้และตุ่ม จำนวน 7 ตำรับ ตำรายาแก้โรคฟันและช่องปาก จำนวน 8 ตำรับ ตำรายาแก้โรคฝี จำนวน 2 ตำรับ ตำรายาแก้พิษ จำนวน 4 ตำรับ ตำรายาแก้มูตกัด จำนวน 2 ตำรับ ตำรายาแก้อาการออก จำนวน 3 ตำรับ และตำรายาแก้โรคอื่น ๆ จำนวน 13 ตำรับ (ตารางที่ 5) ส่วนของกรรม/คามที่ใช้ในตำรายา พบว่าใช้เมล็ด เปลือก ใบ และราก ซึ่งน้ำกระสาย ได้แก่ น้ำคราม/น้ำคาน, น้ำหม่อน/น้ำหม่อน (นิล), ผักตำคราม, สมคาน และหัวคราม (สีย้อมเข้มข้น) ส่วน วิธีการปรุงยา และวิธีการใช้ยาที่ปรากฏ มีจำนวน 13 วิธี ได้แก่ กิน, แช่, ชวด, ต้ม, ตัด, ตำ/บด, ทา, ฝน, รม/ฮม, อม, สูบ, สบ, ผิว

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลภูมิปัญญาที่ปรากฏในเอกสารโบราณประเภทใบลานและสมุดข่อย/สมุดไทย อันพบอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ ซึ่งปัจจุบันนั้นเอกสารโบราณดังกล่าวได้มีบทบาทลดลงตามลำดับความสำคัญทางเทคโนโลยีของคนในสังคม จนส่งผลกระทบต่อองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ไม่สามารถถูกนำมาใช้ได้ เนื่องจากข้อจำกัดและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลในเอกสารโบราณต่าง ๆ อุปสรรคปัญหาและข้อขัดข้อง ได้แก่ ความผูกพันของเอกสารโบราณตามกฎหมาย วัฒนธรรม ภาษา ตัวอักษร คำศัพท์ พื้นถิ่นที่มีความหมายเฉพาะ เสมือนรหัสที่ยากต่อการทำความเข้าใจและเข้าถึงในระยะเวลาอันสั้น จึงควรเร่งพัฒนาบุคลากรในการถ่ายทอดปรัวรตองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ

References

1. Weesapen W, Wuttisan S, Wannaudon S, Nankhuntee A, Rawarin N, Jannavejch A. Tamra ya, Wat Mahachai Changwat Maha Sarakham, Vol. 4. 1st ed. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House; 2007. 304 p. (in Thai)
2. Channaawet C. Tamra ya, Wat Tha Muang Amphoe Selaphum, Changwat Roi Et, Vol. 2. 1st ed. Maha Sarakham: Apichart printing; 2010. 300 p. (in Thai)
3. Channaawet C. Tamra ya, Wat Tha Muang Amphoe Selaphum, Changwat Roi Et, Vol. 1. 1st ed. Maha Sarakham: MSU Printing; 2009. 366 p. (in Thai)
4. Weesapen W, Wuttisan S, Wannaudon S, Nankhuntee A, Rawarin N, Jannavejch A. Tamra ya, Wat Srisomporn, Amphoe Chiang Yuen Changwat Maha Sarakham. 1st ed. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House; 2005. 562 p. (in Thai)
5. Weesapen W, Wuttisan S, Wannaudon S, Nankhuntee A, Rawarin N, Jannavejch A. Tamra ya, Wat Mahachai Changwat Maha Sarakham, Vol. 1. 1st ed. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House; 2006. 338 p. (in Thai)
6. Weesapen W, Wuttisan S, Wannaudon S, Nankhuntee A, Rawarin N, Jannavejch A. Tamra ya, Wat Mahachai Changwat Maha Sarakham, Vol. 3. 1st ed. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House; 2007. 266 p. (in Thai)
7. Weesapen W, Wuttisan S, Wannaudon S, Nankhuntee A, Rawarin N, Jannavejch A. Tamra ya, Wat Mahachai Changwat Maha Sarakham, Vol. 2. 1st ed. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House; 2006. 340 p. (in Thai)
8. Weesapen W, Wuttisan S, Wannaudon S, Nankhuntee A, Rawarin N, Jannavejch A. Tamra ya, Amphoe Kosum Phisai and Amphoe Na Chueak, Changwat Maha Sarakham. 1st ed. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House; 2005. 275 p. (in Thai)
9. Weesapen W, Wuttisan S, Wannaudon S, Nankhuntee A, Rawarin N, Jannavejch A. Tamra ya, Amphoe Khatarawichai Changwat Maha Sarakham. 1st ed. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House; 2005. 268 p. (in Thai)
10. Weesapen W, Wuttisan S, Wannaudon S, Nankhuntee A, Rawarin N, Jannavejch A. Tamra ya Wat Mahachai, Changwat Maha Sarakham, Vol. 5. 1st ed. Ubon Ratchathani: Siritham Offset Printing House; 2007. 310 p. (in Thai)